

- оповідання (1884–1906) / ред. тому М.Т. Яценко. 584 с.
3. Коцюбинський М.М. Твори: в 2 т. / упоряд. і приміт. В.А. Зіпи. К.: Наукова думка, 1988. Т. 2.: Повісті та оповідання (1907–1912). Статті та нариси / ред. тому Н.Л. Калениченко. 496 с.
 4. Поліщук Я. І ката, і героя він любив... : Михайло Коцюбинський: літературний портрет. К.: ВЦ «Академія», 2010. 304 с.
 5. Українська Літературна Енциклопедія: в 5 т. / ред. І.О. Дзеверін та ін. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1988. Т. 1. 536 с.
 6. Українська Літературна Енциклопедія: в 5 т. / ред. І.О. Дзеверін та ін. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2. 574 с.

Зотова В.Г.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Колодіна Т.І.

здобувачка вищої освіти,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ БЕСТІАРНОЇ ПАРАДИГМИ Є. ПОЛОЖІЄМ У ЙОГО ПРОЗОВИХ ТВОРАХ

***Анотація.** Автори аналізують бестіарні образи Є. Положія у романах «Риб'ячі діти», «По той бік Пагорба», а також у повісті «Собача дорога». Звертається увага на засоби творення символіки бестіарних образів, розглянуто особливості їх репрезентації як маркерів духовності.*

***Ключові слова:** художній образ, бестіарний образ, образ-символ, маркер духовності, авторська думка.*

Євген Положій – сучасний український письменник, багатогранною творчістю якого захоплюються українські й зарубіжні читачі. Він незрідка звертається до бестіарних образів, через які розкриває ставлення людини до оточуючого середовища – природи та суспільства. Образи тварин є для письменника тим важливим тлом, на якому він художньо досліджує складні сучасні характери. Проте анімалістика у творах Є. Положія мало досліджена. Тому метою нашої статті є аналітичне вивчення художньої парадигми бестіарних образів Є. Положія у його романах «Риб'ячі діти»,

«По той бік Пагорба», а також у повісті зі збірки «Перехрестя» «Собача дорога». Відповідно до мети ставимо завдання: 1) дослідити засоби творення символіки бестіарного образу у письменника; 2) розглянути особливості репрезентації бестіарних образів як маркерів духовності у його прозових текстах.

Питаннями відтворення бестіарної парадигми Є. Положієм у прозових творах цікавилися О. Даниліна, Т. Дігай, В. Зотова, О. Мартюшова, Г. Матковська. Водночас добротним матеріалом для певних висновків можуть слугувати інтерв'ю самого автора.

Є. Положій – далеко не єдиний автор, який використовує образи тварин для увиразнення людських характерів, особливостей їх життя, стосунків, відносин. Ця традиція – дуже давня, постала з міфів та фольклору, відома з прадавньої авторської літератури всіх народів світу, зокрема й української.

Персонажі романів Є. Положія «Риб'ячі діти», «По той бік Пагорба» перебувають у здебільшого цинічному соціумі, багато з них морально ниці, самотні, страждають і водночас наділені всіма вадами суспільства, до якого належать. Це люди свого часу, їм часто не відомі поняття совісті, співчуття, знання законів співжиття. Такими є мер міста, що дбає лише про себе і свою вигоду, збоченець священик Трифілій, живодери, для яких знущання над тваринами, їх убивство є звичайною роботою («Риб'ячі діти»); Клаус, що нібито демонструє дружбу, взаємодопомогу по відношенню до Вужа, а насправді зраджує його («По той бік Пагорба»), інші антигерої автора.

На протывагу суспільству, яке увібрало в себе найгірші ознаки нового часу, Є. Положій зображує тварин, не підвладних цивілізації, а отже й не зіпсованих нею. У своєму інтерв'ю про роман «Риб'ячі діти» автор стверджує, що собаки – особливі створіння і – додамо від себе – часто їх образи є символами того, що багато наших сучасників утратили майже безповоротно. «Головний персонаж моєї книги, говорить письменник, – собака. <...> в неї багато імен, бо насправді ж собаки не вміють розмовляти, <...> вони істоти досконалі. Це ми, люди, недосконалі істоти <...>. Це бродяча собака, вона народилася на вулиці, дивом лишилася жива, і от вона «біжить» по цьому тексту, торкається багатьох персонажів. / Якщо коротко сказати, про що ця книжка, то вона про те, що якщо ми, люди, дозволяємо собі безпідставно, жорстоко вбивати бродячих тварин, просто беззахисних тварин, то рано чи пізно в цьому суспільстві виникнуть ситуації, коли люди безпідставно, жорстоко почнуть вбивати один одного. Це те, що, на жаль, сталося в нашій країні» [2]. Ще один важливий акцент згаданого інтерв'ю, який є присутнім для розуміння бестіарних образів Є. Положія як альтернативи тих негачій, що заповнили українські тексти

помежів'я XX – XXI ст.: «Все почалося з того, як на Львівському форумі літературні критики запропонували круглий стіл про героя української літератури – чи є взагалі якийсь герой? І загальна тональність була така, що дуже мало гарних героїв в українській літературі, а то і взагалі їх немає. Мені стало сумно за українську літературу і її героїв. І я подумав – що вони можуть знати про собак? З них ніхто ніколи не був собакою, тим більше бродячою. Тому я обрав героєм собаку. Вона поза критикою» [2].

Аналізовані тут романи автор будує на узагальненій антиномії «добро – зло», що в даному контексті корелює із синонімічною їй: «людина – тварина». В образі тварини у Положія частіше виступає саме собака, однак є й біла ведмедиця, і вужик, що дав прізвисько головному персонажеві роману «По той бік Пагорба», і навіть риби. Недарма твір, про який тут уже йшлося, називається «Риб'ячі діти». Обкладинка книжки метафорична: «На глибокому блакитному тлі – кольорі неба і кольорі моря – контури риб. Перша сторінка збагачує їх семантику – парадоксально, оскільки не збільшує кількість елементів зображення, а навпаки – зменшує. Тепер уже на білому тлі лише частина контуру риби, що може сприйматись і як частина рятівного біблійного (а може – звичайного) човна, на носі якого в окресленні Всевидячого Ока (?), чарівного кола (?) клубочком скрутився білий собака. По блакиті художники розкидали бульбашки-ікринки-(риб'ячих) дітей. Їм нема ліку, як немає надійного прихистку в житейському морі. Вони плывуть і минають. Недарма анотація роману закінчується словами: «Ця книжка про людей та країни, які минають» <...>. Не менш красномовною є й посвята: «Тваринам, що загубились, і людям, які заблукали» <...>» [1, с. 26].

Згадану антиномію «добро – зло» Є. Положія увиразнює внутрішнім монологом, який мав би належати людині, однак багато образів в аналізованому романі асоціюється зі злом, невмінням мислити, усвідомлювати свої вчинки. Через це якостями істоти мислячої, суспільної і гуманістичної автор наділяє тварину, собаку Білку: «Ніщо на світі не може відбуватися «просто так» – ця істина міцно з самого народження закріпилися в її підсвідомості. Якщо ти розумна істота, звісно. Тож це суто людське поняття – зробити щось огидне або гарне «просто так», навіть не задля розваги. <...> саме тому вони не собаки» [3, с. 33].

Люди, які трапляються у житті білого собаки, різні, є й добрі або нейтральні у ставленні до Білки. Але більшість із них є ніби узагальненими образами-матрицями, що уособлюють усі традиції минулого, поєднані з кричущими вадами нового суспільства. Персонажі над усе прагнуть задовольнити лише власні бажання, які не мають нічого спільного з поняттями добра, духовності, суперечать загальнолюдським цінностям.

Образ білого собаки є символом трагічного нерозуміння суспільством істинних подій і обставин. Тому, наприклад, поява Білки на площі сприймається не лише мером, а і його оточенням як загроза, що потребує знищення. Білка змушує «сильних світу» згадати про свої злочини і невідворотне покарання за них; вона, собака-матір, є морально вищою за всіх цих жорстоких і байдужих до потреб містян людей. Бестіарний образ набуває героїчно-жертвовного звучання, стає маркером духовності, символом ідеального героя, який виступає проти свавілля, неідеального світу, хоч апріорі фізично і не може його перемогти.

У романі «По той бік Пагорба» письменник не акцентує образ собаки, лише мимохідь згадує його, описуючи опівнічні «полювання» хлопців: «<...> собачий гавкіт і добірне матючання лунали на самому Пагорбі, біля виходу з терну, тож єдиний шлях до відступу було перекрито» [4, с. 378]. Але навіть у короткому епізоді в образі тварини письменник так само відтворив кращі людські якості: справедливість, самовідданість, вірне служіння напротивагу невігластву, нечесності нічних крадіїв, бажанню побешкетувати.

У романі «По той бік Пагорба» є ще один бестіарний образ. Звернемо особливу увагу на те, що цей звір теж білого – символічного кольору, кольору чистоти й безвинності, – як і в романі «Риб'ячі діти». Перед читачем постає образ майже міфічної білої ведмедиці, і саме з її образом у Вужа асоціюється все найдорожче в його житті.

У повісті «Собача дорога» образ Мухтара теж сповнений символічного смислу. Та навіть сама назва, крім конкретного значення (шлях, який долає собака), уже є символом – позначає якість життя одного з головних персонажів. А образ Мухтара «вписується» в ціннісну систему християнства, де собака – символ відданості, надійної охорони, доброго друга. Недарма в одному з давніх апокрифів ідеться про те, що саме собаку зліпив Бог із глини, щоб захистити Адама від нечистого.

Мухтар у повісті – не лише добре тренований, він по-справжньому любить свого господаря, залишається вірним, відданим йому до кінця свого життя, навіть умираючи, повертається додому: «Бачиш, я ж казав, що ти повернешся! Казав? Що все буде нормально, чортяка ти такий!» Тільки зараз Санько помічає, що його долоні у крові. Мухтар завалюється на землю на бік, очі з надією дивляться на хазяїна, міцні груди нерівно вдихають і видихають повітря, наче в лихоманці» [4, с. 40].

Собака для головного персонажа – компаньйон, помічник і найкращий друг, проте коли постає питання, кого рятувати – себе чи Мухтара, людина не вагається, які б докори сумління не відчувала. Санько дуже бідний, він змушений протистояти складним реаліям життя, теж любить собаку як

друга, хвилюється за нього, проте віддає на деякий час Григоровичу, сподіваючись у такий спосіб повернути свої гроші. Санько ошадливий, розумний, але це той тип людини, яка переступить через інших заради власних інтересів. Як би симпатично не виглядав персонаж, скільки б співчуття він не викликав, у порівнянні з Мухтаром все одно це образ людини слабкої, нищої, зрадливої.

Отже, у своїй прозовій творчості Є. Положій продовжує традиції символічного відтворення бестіарних образів. Тварини в його текстах віддзеркалюють якості людини і суспільства загалом. Вивчення особливостей цих двох світів – тваринного і людського – можливе на основі прийому антиномії.

Література

1. Зотова В. Художній бестіарій роману Євгена Положія «Риб'ячі діти». *Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Вип. LXVI. Херсон : ХДУ, 2017. С. 26–28.
2. Кундіренко Г. Євген Положій: неможливо відкараскатися від свого «я». URL : https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment / 2014/11/141120_book_2014_polozhiy_int_hk.
3. Положій Є. Риб'ячі діти : роман. Харків : Фоліо, 2014. 288 с.
4. Положій Є. Перехрестя. Повісті, новели, есеї, віршата. Харків : Фоліо, 2018. 448 с.

Коваленко А.С.

здобувачка вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ФОРМУВАННЯ «СВОГО / ЧУЖОГО» ПРОСТОРУ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЗАЦІЇ ОПОВІДІ У ЗБІРЦІ О. ДЕРКАЧОВОЇ «ЗА ЛОНДОНСЬКИМ ЧАСОМ»

***Анотація.** Стаття розкриває особливості формування художнього простору в малій прозі О. Деркачової з позицій вираження категорій «свого» / «чужого». Наголошується, що така специфіка часопросторової організації виступає в авторки засобом психологізації оповіді.*

***Ключові слова:** художній простір, «свій» простір, «чужий» простір, засіб психологізації, опозиція.*